Presec?, Private Secy.

JAMHURI YA TANGANYIKA

STATE HOUSE 23 SEP 1963 DAR ES SALAAM

ELIMU

KATIKA 1963 NA 1964

UHURU NA UMOJA

Bwana S. N. Eliufoo
Waziri wa Elimu

INATOLEWA BURE NA IDARA YA HABARI

No. I

Hotuba ya Waziri wa Elimu katika Bunge Juni 1963

Bwana Hatibu, naomba kutoa azimio kuwa sasa uondoke katika Kiti, ili iwepo nafasi ya majadiliano juu ya shabaha ya mpango wa elimu uliyomo katika makadirio ya fedha ya Wizara ya Elimu.

Ingawaje mwezi Desemba mwaka wa jana, nilijitua mzigo wa Uenezaji wa habari, utangazaji wa habari, uchunguzi wa picha za sinema, usimamizi wa mambo ya uhalifu ya vijana na mambo ya michezo na uhifadhi wa mambo ya sanaa, Wizara yangu bado ni mojawapo ya wizara zilizo kubwa sana, na hutumia sehemu iliyo kubwa sana ya fedha zilizokadiriwa kwa nchi nzima.

Huu umekuwa mwaka wa kusisimua, na napenda kutoa mipango ya mwaka ujao kwa kulinganisha na mafanikio yetu mbali mbali ya mwaka huu. Bwana Hatibu, watu mara nyingi huona uchovu kuonyesha mambo yao kwa hesabu kamili. Hata hivyo naazimia kuanza kwa kuwapa hesabu chache, kwa sababu hesabu kamili zinazoonyesha maendeleo mara nyingi ni tamu kuzisikiliza, na hesabu hizi nitakazowapeni, zaonyesha maendeleo tuliyoyafanya katika miezi kumi na miwili iliyopita katika kutoa nafasi zaidi kwa watoto shuleni

Miaka mitatu iliyopita, idadi ya watoto walioandikishwa katika darasa la kwanza ilikuwa ni 116,600; leo idadi hiyo ni 170,000. Wakati huo huo, idadi ya watoto walioandikishwa katika darasa la V imeongezeka mara mbili kutoka 17,500 mpaka 32,000. Katika darasa la IX (Form I) hesabu imeongezeka kutoka 3,643 mpaka 5,000, na katika darasa la XIII (Form V) imeongezeka kutoka 200 mpaka 518. Wale wanaosoma katika vyuo vya juu vilivyo nje ya Afrika ya Mashariki, hesabu yao imeongezeka toka 1,306 mpaka 1,500. Katika wakati huu huu kumekuwa na maongezeko ya watu 250,000 wanaopata masomo.

Mambo ya kusisimua —Mkuu wa kwanza wa Chuo Kikuu

Kabla sijaingilia mambo mengi, ningependa kugusia mambo makubwa ya mwaka huu-ule ukaguzi wa wataalamu wa UNESCO juu ya mipango ya maendeleo na ile ripoti yao nzuri, mipango ya kuwa na Kundi Moja la Waalimu (Unified Teaching Service) ambalo sasa lina ofisi yao na wafanyaji kazi wake, kule kuongezeka kwa idadi ya Waafrika wenye kazi za madaraka, mikutano miwili ya Halmashauri ya Elimu (Advisory Council on Education) mipango ya kusisimsha ya kuongeza elimu kwa mipango ya kujenga taifa, majengo ya kwanza ya Chuo Kikuu Cha Elimu Dar es Salaam huko Ubungo, na mwishowe kuchaguliwa kwa Rais wetu kuwa Mkuu wa Chuo Kikuu cha Afrika ya Mashariki.

Bwana Hatibu, Wizara hii ni kubwa na hutumia fedha nyingi. Imegawanyika, kwa madhumuni ya kazi, katika sehemu mbali mbali, na kwa ruhusa ya waheshimiwa wote wa nyumba hii nitaonyesha kazi ya kila sehemu.

Mafunzo ya ualimu

Mafunzo ya ualimu ndio msingi wa kila mpango wa elimu katika nchi yoyote, na nakusudia kuzungumza juu ya Mafunzo ya Ualimu kabla sijazungumza juu ya shule zetu. Bado hatujawa na waalimu wa kutosha wenye vyeti vinavyohitajika hasa kwa mafunzo ya elimu ya juu. Hata hivyo sijui kama iko nchi yoyote ulimwenguni ambayo imejitosheleza katika jambo hili. Tunakusudia kuwapata waalimu wetu kwa njia tatu-kwa kuwafundisha wanafunzi toka shuleni na hata kutoka watu ambao walikuwa wafanya kazi nyinginezo, kwa mipango ya kuwapatia waalimu mafunzo ya kuinua elimu yao (Upgrading Courses), na kwa kuwaajiri walimu kutoka nchi za ng'ambo kwa njia ya misaada toka nchi za nje.

Jitihada kubwa lazima ifanywe na sisi wenyewe hapa Tanganyika, na napenda kuvishukuru vyama mbali mbali vya dini kwa kazi kubwa ambayo wamekuwa wakiifanya kila wakati kwa kufundisha na kutoa walimu toka vyuo vyao kwa faida ya nchi nzima.

Mpango wa Elimu wa Miaka mitatu ulikusudia kuongeza idadi ya Waalimu wa daraja la 'C' mpaka 725 kila mwaka, na kuongeza idadi ya waalimu wa daraja la 'A' mpaka 225 kwa mwaka. Mpango uliohitajika wa kupanua vyuo vyetu vya kufunzia waalimu umekwisha malizika na kukamilika, bali idadi ya waalimu iliyotajwa hapo juu haitaonekana mpaka mwisho wa 1964. Kusudio letu kwa hivyo karibu limetimilizwa.

Hii ni sehemu tu ya majengo ya Chuo Kikuu cha Tanganyika, kinachojengwa huko sehemu ya Ubungo, karibu ya Dar es Salaam.

Uzumu wa kupata watu kuingia katika kujifunza ualimu wa daraja la 'B' umeendelea bali mpango wa kuwapa waalimu mafunzo zaidi (Upgrading Courese) kutoka daraja la 'C' mpaka 'B' unasaidia kushinda tatizo hili. Waalimu hamsini wa daraja la 'C' watapanda daraja kuingia daraja la 'B' katika mwaka 1963, na hesabu hii itaongezeka kufikia 125 mnamo 1964. Ningependa kuwasihi watu wengi zaidi ambao wamemaliza darasa la XII (Form IV), hasa wanawake, wajitolee kuingia katika mafunzo ya ualimu. Wao wanahitajika sana ikiwa tutafuzu katika shabaha yetu ya kuongeza shule zote za Primary mpaka darasa la VI na hatimaye mpaka darasa la VIII, na ikiwa tunataka kuwapata waalimu wa kutosha katika madarasa ya mwanzo ya shule za Sekondari.

Mwaka huu ungeona chanzo cha mpango mpya wa kutoa waalimu maafisa wa daraja la tatu (Education Officers Grade III) huko Chang'ombe, Dar es Salaam, mahali pa mafunzo yale yaliyokuwa yakifanywa huko Makerere. Makerere imekubali kuendelea na mpango wa kufundisha waalimu, na wale walioomba zamani kuingia Chang'ombe tunadhani watapokelewa Makerere. Ni nia yetu kuanzisha mpango huo huko Chang'ombe siku zijazo.

Ingawaje tunafanya jitihada kubwa sana sisi wenyewe, tusingeweza kutosheleza mahitaji yetu ya waalimu katika shule za Sekondari bila ya msaada wa waalimu toka nchi za ng'ambo. Waalimu hawa hupatikana kwa njia mbali mbali - wengi wao ni kwa njia ya mpango wa Waingereza na Waamerika kusaidia kwa waalimu katika Afrika ya Mashariki (T.E.A. Project), na katika mkutano fulani mwanzo wa mwaka huu, ilipatanwa kwamba mpango huu usipunguzwe, bali uongezwe na kupanuliwa zaidi.

Tumefanya tulivyoweza ili kuvuta watu kuingia katika kujifunza ualimu. Mwanzoni mwa 1962, mpango wa wanafunzi wanaosomea ualimu kupewa fedha za matumizi (pre-service training allowance) ulianzishwa, na vile vile ule mpango wa kutoa fees uliondolewa katika mashule ya kujifunzia ualimu. Jambo hili limetia moyo sana na kuwezesha ufundishaji wa waalimu uweze kuwa katika hali sawa na mafunzo yoyote katika idara nyingine ambazo hutoa msaada wa pesa kwa wanafunzi wao. Kule kutolewa kwa fedha zaidi kwa mwalimu ambaye ana mamlaka zaidi (responsibility allowance) pia kumewatia moyo sana waalimu hasa wale wa daraja la chini ambao wana kazi za mamlaka.

Nimekwisha taja habari za mafunzo ya kuinua daraja za waalimu katika mwanzo wa hotuba yangu. Nikiongeza juu ya yale, kila chuo cha waalimu kinategemewa kutoa kozi fulani fupi fupi kwa waalimu ambao wanafanya kazi. Wakati huu ambapo kuna mabadiliko ya syllabus ya shule za primary na Secondary, kozi za namna hiyo ni muhimu.

Sehemu ya Mafunzo ya Ualimu ya Wizara yangu imekuwa na bahati ya pekee kupata msaada wa wataalamu wawili wa UNESCO na wafanyi kazi wanne vile vile kutoka chuo Kikuu cha Kent State, U.S.A., kusaidia katika kazi yake. Kozi fulani fulani maalumu hutolewa kwa waalimu wa vyuo vya kufundishia ualimu— kozi kama vile 'Elimu ya Mwili' na 'Mambo ya Maktaba' zimetolewa na wataalamu hawa. Majaribio juu ya mpango wa mwalimu mmoja kufundisha madarasa mengi pamoja na kwa wakati mmoja (Unesco Multiple Class Schools Project) yanafanywa kudhihirisha uwezekano wa shule za namna hii katika sehemu za Tanganyika zenye watu wachache. Zaidi ya hapo, mtaalamu wa mambo ya lugha ya Kiingereza ambaye anafanya kazi chini ya British Council, ameendesha kozi kwa waalimu wote. Mwezi Julai, waalimu wanane toka Uingereza wanazuru Tanganyika ili kusudi kuendesha kozi ya waalimu mia moja wa shule za primary. Napenda kutoa shukurani kwa wazi kwa misaada hii ya aina mbali mbali, na ambayo itaendelea mpaka 1964.

Nangojea kwa shauku mipango mikubwa ya majengo yatakayoanza hivi karibuni huko Chang'ombe, ambako chuo Kikubwa na cha kupendeza cha kufundisha Waalimu kitajengwa. Chuo hiki kinajengwa kwa msaada wa A.I.D. (Agency for International Development) ambao wanaikopesha nchi hii kiasi cha pauni 300,000 kwa kusudi hili.

Kundi moja la ualimu

Sasa, Bwana Hatibu, baada ya kufundisha au kuwapata waalimu wetu toka nje, hatusahau haja ile ya kuwapa watu kazi nzuri ambayo mwishoni itakuwa na kupumzika kwa heshima mtu aachapo kazi. Tangu mwezi wa Januari kila mwalimu mpya nchini humu, ameingizwa katika mpango wa Kundi Moja la Ualimu (Unified Teaching Service), na sasa waalimu wa aina hii wako 450. Secretary kamili huangalia mambo ya komiti kubwa ya kundi hili. Komiti hii imekutana mara nyingi na nimewapa wakurugenzi wa elimu katika mikowa wafanye kazi zaidi ili kushughulika na kazi za Kundi Moja la Ualimu (Unified Teaching Service). Sasa nimo katika kuchungua majina ya watu ambao watafanya komiti za mikowa, na natumaini karibuni nitaweza kupiga chapa na kutangaza mipango ya kazi na sheria za pension, na kuanzisha ofisi Kuu ya Mambo ya Pension)Central Pensions Office).

Napenda kuwashukuru mwenyekiti wa wajumbe wote wa Komiti Kuu ya U.T.S. (Central Board of U.T.S.), kwa kazi yao ngumu kwa kutuongoza mpaka kwenye hatua ambapo Kundi Moja la Ualimu linaweza kuonekana katika upeo. Jambo hili litafanya kazi ya ualimu kuwa ni ya kuleta kujivuna kwa taifa zima na kwamba ni kazi ya kujitolea kwa moyo wote. Maongezeko ya idadi ya waalimu tu hayatoshi. Ni lazima tuwe na waalimu ambao wamejitolea hasa kwa kazi yao, na nawaomba wale wote ambao bado wako katika mafunzo, na wale waliokwisha hitimu katika kazi ya ualimu, wafanye bidii katika kazi yao na kuzidi kukuza hali ya kazi yao kuwa ya juu zaidi.

Upanuzi wa shule

Sasa turudie habari za mashule ambamo waalimu watafanya kazi. Kwa upande wa elimu ya primary, wajumbe **watakumbuka kuwa mpanuko wa elimu hii ulibanwa na maazimio mawili makubwa yaliyofanywa na Serikali wakati wa kuunda mpango wa** maendeleo ya miaka mitatu. Kwanza, ilikatwa shauri kwamba kupimia kiasi cha fedha kilichomo nchini, kupanuka kwa elimu ya Sekondari kuwekwe mbele. Pili, kupimia fedha zilizopo, ilikatwa shauri kuwa maendeleo zaidi yawe kwa madarasa la V-VIII katika upande wa Primary. Katika mwaka 1962 maendeleo makubwa yamefanyika katika mipango hii. Idadi ya madarasa ya V katika 1962 iliongezeka kwa 183, au sehemu ya 33 kwa mia, kutoka madarasa 559 mpaka 742. Hii ilitoa nafasi zaidi kwa watoto 12,000 katika darasa la V. Kwa ajili ya maongezeko makubwa haya, naona si busara kuendelea kujenga shule mpya za watoto wa kike ambazo ni za kulala hapo hapo (Girls Boarding Upper Primary Schools), na zile ambazo sasa zinajengwa huko Kabanga (Kasulu), Ashira, Mbeya na Korogwe zitakuwa ndizo za mwisho kujengwa katika shule za aina hiyo. Fedha ambazo ziliwekwa kujenga shule za aina hii (Girls Boarding Upper Primary Schools) sasa zitatumika kwa kusaidia Serikali za Mitaa kuwawezesha kuongeza madarasa mapya ya kudumu kwa madarasa ya VII na VIII, katika shule fulani fulani za primary ambazo si za kulala wanafunzi. Nambari ya watoto katika shule za mchanganyiko (Co-educational day schools) imefanya iwe si lazima kufanya mipango kupanua shule za primary za kulala watoto. Jambo hili la mabadiliko haya huleta faida mbili nzuri. Kwanza shule ambazo watoto husoma na kurudi makwao ni rahisi kujenga kuliko shule ambazo watoto hukaa hapo hapo, na hivyo kwa kima cha fedha kile kile twatarajia kupata mara nne au tano ya nafasi kwa watoto wa kike katika madarasa ya VII na VIII kuliko ambavyo tungeweza kupata kama wangekwenda kwenye shule za bweni. Kwa maneno mengine basi, tutakuwa kweli twalipia gharama ya shule wala si gharama ya mahoteli. Pili yake, maongezeko mengi ya darasa la V na VI yametokana na watu wenyewe kwa kujenga madarasa zaidi katika mipango ya kujenga taifa. Nitazungumza kidogo juu ya mipango hii baadaye katika hotuba yangu. Hapa yatosha nikitaja tu kuwa wizara yangu imeweza kutoa kima kidogo tu cha Shs. 1,000/- kama gharama ya vifaa kwa kila darasa jipya lililojengwa. Ni kusudi langu kutumia baadhi ya fedha zilizobakia kwa kuwasaidia baadhi ya wale ambao wameshajisaidia wenyewe kwa kujenga darasa la V na la VI kwa kuwasaidia kujenga madarasa ya VII na ya VIII. Ukosefu wa fedha hauwezeshi kuwasaidia wote, bali ni vyema sana tujaribu tuwezavyo kuzitunza juhudi ambazo zinafanywa na watu wetu katika kujaribu kujiinua hali zao.

Hali ya baadaye ya shule za Primary

Je! mpango wa maendeleo ya elimu ya primary utakuwaje baadaye na ni mambo gani ambayo hayana budi kutiliwa mkazo? Katika miezi michache ijayo wizara yangu lazima ifikirie mambo ya maendeleo kwa mpango mpya wa maendeleo ujao. Wataalamu wote wanaotushauri, wameona kuwa **haja kubwa sana ya nchi kwa sasa ni maongezeko makubwa zaidi ya shule za Sekondari. Hii huonyesha wazi kuwa fedha** za kuendeleza elimu ya primary zitakuwa si nyingi. Je! fedha kidogo hizo zitakazokuwapo zitumikeje kwa faida ya nchi? Je! tunuie kuwa shule zote ambazo sasa ni mpaka darasa la IV ziendelee mpaka darasa la VI? Au tushughulike na kuendeleza shule zile ambazo sasa zina mpaka darasa la VI ziendelee mpaka darasa la VIII? Wataalamu wanaonishauri na kama ilivyoungwa mkono na Halmashauri ya Elimu (Advisory Council on Education), huona kuwa kwa sasa ni lazima fedha zetu zitumike katika madaraja ya juu ya elimu.

Mimi nakubali mashauri haya na pia matokeo yake, yaani kupanuka kwa sehemu ya elimu ya primary, yaani madarasa ya I mpaka ya IV, hayana budi kuchukua mahali pa pili na wala si pa kwanza, na kupanuka huko kuhusikane na juhudi za watu wenyewe katika Serikali za Mitaa. Najua kutupia mzigo huu kwa watu wa vijijini ni jambo gumu kwa wengi wetu kulikubali, na naomba waheshimiwa wajumbe wa baraza hili waniunge mkono katika kueleza vijijini stahili ya jambo hili kufanyika kwa njia hiyo.

Shule za Serkali za Mitaa

Mabadiliko makubwa katika elimu ya primary katika mwaka 1962 imekuwa ni mamlaka zaidi kwa shule za Primary kuwekwa chini ya Serikali za Mitaa. Wakati ambapo zamani Serikali za Mitaa zilitoa sehemu fulani ya fedha kwa Serikali Kuu kwa ajili ya shule za primary, na ambapo Serikali kuu ilitoa misaada kwa shule za Wamissionari na wengineo, siku hizi Serikali za Mitaa hupata fungu fulani la fedha kwa shule za primary toka Serikali kuu, kwa shule zao za primary na zile za Madhehebu ya dini. Badiliko hili limeleta matatizo mengi juu ya matengenezo mazuri ya Serikali za Mitaa, na ingawaje katika hatua za kwanza yako magumu mengi, hata hivyo, Bwana Hatibu, ninayo furaha kusema kuwa mpango huu mpya unafanya kazi vizuri katika Serikali za Mitaa ambazo ni za mashambani (rural local authorities). Matatizo hasa yamekuwa ya aina nne. Kwanza, tatizo la akilini. Imekuwa ni vigumu kwa watu kwa jumla, Serikali fulani za mitaani, na hata kwa watumishi fulani wa Serikali, kutambua kwamba mamlaka kamili yamo mikononi kwa baraza za Serikali za Mitaa, na kwamba mipango yo yote ya maendeleo ni lazima itengenezwe kwa kutegemea mapato na mpango mzima wa baraza la Serikali ya Mtaa, na si kwa kutegemea tena wizara yangu.

Kazi yangu ni kukubali mipango ya Serikali za Mitaa, wala si kuitengeneza.

Kwa kweli itasaidia sana ikiwa Waheshimiwa wajumbe wa baraza hili watakumbuka jambo hili wao wenyewe, na kulieleza kila wapatapo nafasi katika sehemu wanazozisimamia. Pili, watu wa Serikali za Mitaa hawana ujuzi wa kutosha katika kazi hii, na wamekuwa na matatizo mengi juu ya wafanyi kazi, na mara nyingi kumekuwa na magumu mengi hasa yanayotokana na kushindwa kukusanya ushuru wa wenyeji (local rate). Ingesaidia kama waheshimiwa wajumbe wa baraza hili wangeendelea kuwakumbusha wajumbe wa **baraza za Serikali za Mitaa katika sehemu zao kuwa shule hazina budi kulipiwa gharama zake na kwamba shule za** primary hasa ni mzigo wa Serikali za Mitaa. Serikali hulipa fungu lake. Kwa jumla Serikali hulipa kiasi cha 65 kwa mia ya gharama za shule za primary ingawaje katika sehemu maskini zaidi Serikali hulipa mpaka sehemu 75 kwa mia, na ni juu ya baraza za Serikali za Mitaa kulipa sehemu zao. Tatu, mabaraza mengi ya Serikali za Mitaa hayaelewi kuwa kuna haja ya kufanya mpango wa shule mapema. Shule kwa kawaida zina gharama kubwa. Ikiwa utafungua darasa la I 1964, ni lazima ufikirie matokeo yake yatakuwa nini, kuhusu mambo ya fedha na mengineyo, na kwamba itakubidi uwe na darasa la VIII mwaka 1971. Haifai na ni upotevu wa fedha kufungua shule katikati ya mwaka wa shule. Mipango ya shule au madarasa ambayo yatafunguliwa Januari lazima iwe imemalizika mwisho wa Agosti ya mwaka uliopita. Mara nyingi tena, ari ya watu mahali fulani hufanya waendelee zaidi kuliko ilivyopangwa, na kwa hiyo nawaomba waheshimiwa wajumbe wa baraza hili wakumbuke na kuwakumbusha watu wao kuwa ili kusudi shule itiwe katika mpango wa 1964, ni lazima matengenezo yote yamalizike mwezi Julai mwaka huu. Mwishowe, Serikali za Mitaa zikumbuke kuwa, mipango yao ipatane na ilivyoruhusiwa katika sheria, na ipatane na mpango wa Maendeleo ya Miaka Mitatu kama ulivyokubaliwa na baraza hili.

Nadhani ni wazi kuwa mpango wa shule lazima uwe na aina moja katika nchi nzima, na kwamba elimu tofauti kwa sehemu moja ya nchi italeta matatizo mengi na hasara kwa watoto wa sehemu ile wanapohamia sehemu nyingine kuendelea na masomo yao ya Sekondari au na elimu ya juu amoayo ni lazima waipate nje ya sehemu yao. Maafisa wa Wizara yangu, huko nje na katika ofisi kuu pia hutoa mawaidha mengi kwa watu wa Serikali za Mitaa jinsi ya kufanya kazi yao kwa ubodari, na karibuni sasa hivi nitaeleza njia fulani ambazo kwazo wajumbe wa wizara hii nje wanasaidia kutoa misaada hiyo. Najua na sisahau kuwa mafanikio yaliyokuwapo katika Serikali za Mitaa yasingalikuwapo pasipo ujima wa waheshimiwa wajumbe wa baraza hili katika kuhakikisha kuwa mipango hii mipya katika Wilaya inafanya kazi vizuri.

Katika 1963, inategemewa kuwa mpango wa kutoa mamlaka ya kumiliki shule za Primary utaendelezwa hata sehemu za tawala za miji (City or Town Councils). Tayari shule za Madhehebu ya Dini (Voluntary Agencies) zimeshatiwa katika mikono ya Serikali za Mitaa na wakati wa miezi tisa ijayo, ni nia yangu kuzitia shule za Serikali za Primary katika miji chini ya uongozi wa tawala za miji (City or Town Councils). Maana ya badiliko hili ni kuwa tawala hizi za mijini zitategemewa kutoa kima kikubwa zaidi katika gharama za kuendesha shule hizi kuliko ilivyokuwa zamani.

Juhudi za kujenga Taifa

Njia mojawapo ambayo kwayo shule zetu za primary huendelea ni kwa msaada wa juhudi za watu wetu katika mipango ya kujenga taifa na kukuza elimu. Kazi hii ya kujitolea kusaidia kujenga taifa hutufurahisha mioyo sisi sote, na napenda kutoa pongezi kwa juhudi zote zilizofanywa.

Hata hivyo, ninayo hakika kuwa kuna njia ambayo nguvu hizi zinaweza kuelekezwa ili kuleta faida kubwa vya kutosha kwa watu wetu. Hesabu ya hivi karibuni ambayo ninayo huonyesha kuwa majengo 384 ya shule, madarasa 59 na nyumba tisa za waalimu zimejengwa kwa mipango ya kujenga taifa. Unaweza kuona kuwa hesabu ya nyumba za waalimu ni tisa tu.

Nyumba nyingine kati ya hizo hazikuangaliwa vizuri wakati wa ujenzi na ni mbovu na pengine itachukua fedha nyingi kuzifanya zidumu zaidi. Tena wakati mwingine shule zilifunguliwa bila ya idhini ya Serikali ya Mtaa kuwa ipo fedha ya kutosha kuziendesha. Madarasa mengine kwa hiyo, bado hayajafunguliwa, na hii huonyesha nguvu zilizopotezwa bure na pengine huweza kuua ari za watu.

Hili ni jambo la kusikitisha ambapo yapo mambo mengi yanayohitaji kufanywa katika elimu ya primary. Shule nyingi zilizopo huhitaji vifaa zaidi — viwanja vya michezo, vyoo, vyombo vya bendi, nyumba za kuwekea vyombo, na juu ya hayo, nyumba nzuri kwa waalimu wetu.

Hivyo basi, Bwana Hatibu, natujaribu kuzitumia nguvu zetu katika kujenga taifa tukihakikisha kuwa juhudi zetu zapatana na mpango wa Maendeleo ya Wilaya (Area Development Plan). Kwa njia hii, shule zile tu ambazo zaweza kupata waalimu na fedha kwa vifaa zijengwe.

Shule za TAPA

Mazungumzo juu ya mipango ya kujenga taifa hunifanya nizungumze juu ya shule za TAPA. Sasa hivi, zipo shule 81 za Tapa nchini ambazo zimeandikishwa, na zipo nyingine nyingi ambazo hazikuandikishwa. Ni wajibu shule zote hizi ziandikishwe kwa mujibu wa sheria ya Elimu (Education Ordinance). Maafisa wangu, waliopo hapa katika wizara ya Elimu na waliopo nje pia, hufanya vyote wawezavyo kusaidiana kuwaongoza wakuu wa TAPA, na Halmashauri za Elimu za Wilaya pia zinatiwa moyo kufanya vivyo hivyo. Inatia nguvu kuona kuwa upo ushirikiano mwema kati ya wizara yangu na TAPA, na ni wajibu kuwe na uhusiano mzuri kati ya TAPA na Halmashauri za Elimu za Wilaya kama ilivyo sasa kati ya Halmashauri hizo na mamlaka mengine.

Makadirio ya fedha yanaonyesha kuwa kutachaguliwa Katibu Mkuu wa Elimu wa TAPA (Education Secretary General), na natumaini kuwa itawezekana kumchagua mtu wa namna hiyo. Ningependa, Bwana Hatibu, kuwaomba waheshimiwa wote wajumbe wa baraza hili kuwakumbusha watu wao kuwa shule zote hazina budi ziandikishwe na kwamba ujima kati ya TAPA na Serikali ya Wilaya ni lazima uwepo kama twapenda shule hizi ziendelee vema.

Nina hesabu fulani za idadi ya watoto walioandikishwa katika shule zisizopata msaada wa Serikali, nyingi kati ya shule hizo ikiwa ni za TAPA. Naona hesabu hizi ni za kusisimua, na kwa hiyo, sina haja ya kuomba radhi kuzisoma hapa. Idadi ya watoto walioandikishwa katika darasa la I katika shule hizi iliongezeka kutoka 2,000 katika mwaka 1960 mpaka 20,800 katika mwaka 1961, na ilikadiriwa kuwa mpaka mwisho wa 1962 waliandikishwa watoto 40,000 katika darasa la I. Katika wakati huo huo, idadi ya watoto katika darasa la V iliongezeka toka 150 mpaka 2,000. Sina hesabu ya mwaka huu bali sina shaka ingeonyesha maongezeko ya kustaajabisha.

Shule ya Mataifa yote

Mpango mwingine uliotokana na juhudi za kujenga taifa umekuwa ni mpango wa shule ya Mataifa yote hapa Dar es Salaam. Shule ya namna hii hapa Dar es Salaam itakuwa ya faida kwa Tanganyika kwa vile itatoa elimu ya kuwafaa mataifa mbali mbali ya kigeni ambao wengi ni wataalamu na washauri ambao tumeona vema kuwakaribisha katika nchi yetu, bali ambao wasingekubali kuja kututumikia ikiwa wangehitajiwa wawaache watoto wao makwao. Shule hii itakapofunguliwa mwezi Septemba itakuwa na madarasa ya primary tu kwanza, na itaangaliwa na kusimamiwa na Halmashauri ya Chama cha shule za Mataifa Yote ambacho kinafanya kazi bega kwa bega na chama cha asilia kilichoko huko Geneva. Natumaini wananchi Watanganyika wanaojiweza watajiunga na kushiriki katika mambo ya shule hii mpya.

Picture by courtesy of the E. African Standard

Rais Nyerere, Mkuu wa kwanza wa Chuo cha Afrika Mashariki anatoa hotuba wakati wa kufungua Chuo hicho mjini Nairobi.

Shule za Kiislamu

Kuna shule nyingi za Kiislamu nchini Tanganyika. Nilikuwa nikifikiria kwa muda mrefu kuwa ni haki awepo Katibu Mkuu wa Elimu kwa shule hizi. Mipango imeshafanywa kwa afisa huyu kusaidiwa na Serikali kwa malipo ya mshahara wake. Sasa ninangojea majina ya watu nitakayopewa na Chama cha Waislamu cha Afrika ya Mashariki, na kutoka majina ya watu hao naweza kuchagua mmojawapo kwa kazi hiyo.

Bwana Hatibu, ningependa sasa kusisitiza kuwa siasa ya Serikali si kupendelea maendeleo ya kundi moja la watu na kusahau makundi mengine ya jumuiya ya watu wote. Shule zile ambazo zamani zilikuwa zikipata msaada wa Serikali, zimeendelea kupata msaada huo. Hata hivyo ningependa kusema kuwa Serikali haitoi msaada kwa shule ambazo ni za kidini tu, kama vile shule za Koran, na kwa hiyo, ningewashauri jumuiya ya Waislam waendelee zaidi kuwa na elimu ya kawaida ya kuwafaa watu wote katika shule zao. Serikali za Mitaa hutiwa moyo kufikiria maendeleo ya shule zote za primary chini ya mamlaka yao na Serikali itafanya iwezavyo kuona kwamba watu wote wanapata sehemu yao ya kutosha katika mambo ya elimu.

Shule za Sekondari

Baada ya kufikiria elimu ya primary hatua inayofuata ni elimu ya Sekondari. Hii ndio sehemu inayohitaji kupanuka kwa haraka. Sio tu kwamba twahitaji wanafunzi hodari kwa kuendelea na masomo ya University, bali tunatambua pia kwamba elimu ya Sekondari ndiyo inayofaa kwa kuingilia katika kazi zile ambazo ni vigumu siku hizi kupata watu, na kazi ambazo twahitaji kwa upesi kupata watu kuzijaza. Hapa maana yangu ni kuzungumza juu ya kazi zile ziitwazo kazi za daraja la kati, kama vile mafundi (Technicians), waalimu, wasimamizi wa maofisi na viwanda — kazi ambazo huhitaji maarifa ya kuweza kutawala watu na ambazo huhitaji akili na mafunzo yakichanganyika na upevu wa maarifa.

Mpango wa maendeleo ya elimu ya Sekondari umeendelea vizuri kama ilivyodhamiriwa, kama hesabu

ifuatayo itakavyoonyesha. Idadi ya wanafunzi katika darasa la IX (Form I) imeongezeka kutoka 3,457 mwaka 1959 mpaka 5,000 katika mwaka 1963, na katika darasa la XII (Form IV) idadi imeongezeka toka 1,000 mpaka 2,300 katika muda huo huo. Idadi ya darasa la XII (Form IV) mwaka 1967 ilikuwa ni 1,920 tu. Maendeleo katika madarasa ya juu ya Sekonddari, yamekuwa ya kutia moyo sana. Kutoka 238 katika darasa la XIII (Form V) katika mwaka 1960, idadi imeongezeka mpaka 518. Katika darasa la XIV (Form VI) maongezeko yamekuwa toka 179 mpaka 280. Kama ilivyokusudiwa maongezeko yamekuwa katika sehemu ya juu ya elimu, na madarasa saba mapya yalifikia darasa la XII (Form IV), na madarasa sita mapya yalifika darasa la XIII (Form V). Lile shauri lililokatwa la kufungua mwaka ujao Mkwawa High School (zamani St. Michael's and St. George's School) iwe shule ya Higher School Certificate tu, litaongeza idadi ya darasa la XIII (Form V), hasa kwa mambo ya Science. Hivyo inakadiriwa kuwa mwaka ujao (1964) kutakuwa na wanafunzi 518 katika darasa la XIII la wanafunzi wasiopungua 500 katika darasa la XIV (Form 6)

Kufungwa kwa shule ya St. Michael's and St. George's hakutaleta upungufu wa nambari ya wanafunzi watakaoingia Form I (Darasa la IX), kwa sababu imekatwa shauri kuwa shule ya Mbeya (Boarding Primary) itafanywa kuwa shule ya Sekondari ya wanaume. Itakuwa na chakula bora kuliko shule nyingine za Sekondari, na malipo ya ada (fees) hayatakuwa na kusamehewa (Remissions). Hata hivyo wanafunzi wale wachache ambao hawana uwezo watapewa bursary. Ingawaje aina ya chakula itakuwa bora zaidi, tutajaribu gharama yake iwe chini iwezekanavyo.

Njia mojawapo ya kupatia faida zaidi kwa fedha zetu ambazo hazitoshi ni kujenga shule za Sekondari zenye madarasa zaidi ya mawili katika kila darasa. Tunaazimia kuongeza mikondo ya madarasa (streams) katika shule zenye mkondo mmoja au miwili, na mpango huu unapatana kabisa na mapendekezo ya ujumbe wa UNESCO uliotutembelea si muda mrefu uliopita. Hivyo tutahifadhi fedha kwa malipo ya waalimu wakati ambapo tutaweza kutoa aina mbali mbali za masomo. Naona fahari kuwaarifu wajumbe wa baraza hili kuwa mpango huu umeisha anza, na utaendelea upesi kiasi cha fedha tulizo nazo zitakavyoruhusu.

Sina budi kutia mkazo hapa kuwa ndoto ile ya kila wilaya kuwa na shule yake ya Sekondari haiwezi kukubaliwa kwa sasa, kwa sababu shule kubwa zaidi za Sekondari lazima zitegemee eneo kubwa la nchi. Napenda kuwahakikishia waheshimiwa wajumbe wote wa baraza hili kuwa mpango wa shule kubwa za Sekondari ambazo zina mikondo ya madarasa (streams) zaidi ya mawili kwa kila darasa ndio mpango wa kufaa, na nawaomba wanlunge mkono katika wilaya zao kwa kutangaza habari hii.

Mabweni ya shule za Sekondari

Kwa muda mrefu nilikuwa nikihangaishwa na wazo kuwa wakaaji wa mijini wanayo nafasi ya kutosha kwa shule za Sekondari kuliko watu wa shamba. Waheshimiwa wajumbe wa baraza hili watafurahi pamoja nami kusikia kuwa Serikali imeanzisha mpango wa mabweni (hostels) katika miji ambayo ina shule za Sekondari za mchana tu. Mabweni hayo yatatumiwa na watoto watokao shamba, ambao kwa jinsi hiyo watapata nafasi zaidi ya elimu ya Sekondari. Bweni moja limekwisha anzishwa, na mipango ya muda imefanywa katika shule nyingine tatu kwa msaada wa chama cha Y.M.C.A. Ni kusudio langu kuanzisha mabweni maalum mengine mwaka huu na baadaye. Huu ni mpango utakiwao kwa haraka sana na bila shaka utagharimu fedha nyingi. Hata hivyo ni jambo la maana sana, na kwa sasa Serikali imo katika mpango wa kutafuta msaada toka nchi za nje wa kupatia fedha hizi.

Jambo lingine la maana katika maendeleo ya shule zetu za Sekondari imekuwa ni kukubaliwa kwa kuanzishwa mpango wa Halmashauri za Kumiliki Mashule (Boards of Governors) katika shule za Sekondari na Vyuo vya kufundishia Waalimu, kwa mujibu wa Sehemu ya IV ya Sheria ya Elimu (Education Ordinance). Sasa nimo katika kukubali majina niliyopewa ya Wenyeviti na watawala wa shule 85 na vyuo vya kufundishia waalimu, na natarajia kuwa mashule na vyuo hivi vitakuwa chini ya uongozi wa wakubwa wao hao mwishoni mwa mwaka huu. Hii ni hatua ya maana sana. Ambapo kwa ujumla mamlaka ya shule ni chini ya Wizara ya Elimu, mpango huu huwezesha mamlaka fulani ambayo huhusiana na wenyeji wa mahali pale yawe chini ya watu walio karibu na shule ile, na huwezesha mabadiliko madogo madogo ambayo yatakuwa ni kwa manufaa ya shule na vyuo vya waalimu, na kwa mpango mzima wa elimu ya nchi.

Elimu ya ufundi

Shule za ufundi pia zina manufaa sana kwa elimu ya nchi nzima. Hakukuwa na mabadiliko makubwa katika shule za ufundi mwaka uliopita. Shule zetu za ufundi zimekuwa zikiendesha kozi za ufundi wa mikono, na Chuo Kikuu cha ufundi Dar es Salaam (Technical College) kimeendelea sana hata hakuna nafasi tena ya kuongeza madarasa mengine wala kiwanda cha kufanyia kazi (Workshop). Ukosefu huu wa nafasi utapungua kidogo baadaye mwaka huu wakati ambapo madarasa ya kufundishia watumishi wa Serikali yatahamishwa kupelekwa kwenye Chuo cha kufundishia Watumishi wa Serikali (Civil Service Training Centre).

Kwa mara nyingine tena, imekuwa ni vigumu kuwapatia wanafunzi wote waliomaliza masomo yao Ifunda na Moshi viwanda ambako wanaweza kuendeleza ufundi wao. Ili kusaidia kupunguza idadi ya mafundi watakao kazi na pia kutoa nafasi ya mafunzo ya juu zaidi, kozi nane mpya zimeanzishwa katika Chuo cha Ufundi Dar es Salaam na wako wanafunzi mia moja na ishirini ambao hupata mafunzo zaidi ya kazi za mikono ili hatimaye waweze kupata shahada ya 'City and Guilds of London Institute Craft Certificate'. Pia imekuwa vigumu kuandikisha wanafunzi wa kutosha waliomaliza darasa la XII (Form IV) katika kozi za ufundi wa makanika, au ujenzi au ufundi wa umeme. Kozi za makanika na ufundi wa umeme ni mpya.

Kwa sababu hii, na kwa sababu ya tatizo la wingi wa mafundi wadogo wadogo toka shule za ufundi (trade schools), inakusudiwa, kuleta mabadiliko makubwa katika shule za ufundi, kuanzia mwaka ujao 1964. Kila shule, badala ya kuandikisha wanafunzi 200 kwa masomo ya miaka mitatu ya kazi za kifundi, itaandikisha wanafunzi kiasi cha 170. Katika mwaka wao wa kwanza, watafanya kozi ya majaribio na watajifunza masomo haya — Kiingereza, Hesabu, Sayansi na mafunzo ya kiwandani (workshop practice). Mwisho wa mwaka wa majaribio, mikondo miwili (two streams), yaani wanafunzi 70 katika kila shule, watachaguliwa kwa kozi ya Sekondari ambayo inasisitiza zaidi mambo ya ufundi (Secondary Technical) na kozi hii ya miaka mitatu itawafikisha kwenye mtihani wa 'General Certificate in Education'. Wanafunzi wanaobaki wataendelea na kozi za kifundi kwa miaka miwili mingine na mwishowe watafanya mtihani utakaoweza kuwapatia cheti cha 'City and Guilds of London Craft Certificate'. Kwa njia hii, tatizo lile la mafundi wadogo wadogo wengi litamalizwa, na pia watu wenye ufundi na ujuzi zaidi watapatikana. Zaidi ya hayo, baada ya miaka michache ijayo, kutakuwapo na idadi kubwa ya wanafunzi waliomaliza darasa la XII (Form IV) ambao wana ujuzi wa Sayansi na Ufundi wa kutosha kuweza kuendelea na masomo ya juu zaidi ya kazi za ufundi katika Chuo cha Ufundi Dar es Salaam.

Ninayo furaha kusema kuwa idadi ya waalimu wa kazi za kifundi ni nzuri kuliko ilivyokuwa mwaka mmoja uliopita, na tunazishukuru Serikali za Kanada na Ujerumani ya Magharibi waliotusaidia. Na pia hatusahau msaada wa Serikali ya Uingereza kwa kutuletea kila wakati waalimu waliofuzu kupindukia katika kazi za kufundisha mambo ya ufundi. Katika kutoa shukurani kwa misaada hii, sisahau ubora wa kuwafunza waalimu wananchi ili wajaze nafasi hizi za waalimu hodari (specialists) na kwa kusudio hili waalimu wananchi wenye uwezo wa kufaa wa ufundi wamepelekwa Australia, Uingereza na Ujerumani Magharibi na inatazamiwa kuwa wengine zaidi watapelekwa Canada karibu na mwisho wa mwaka huu. Pia ingefaa niongeze kusema kuwa afisa mmoja mwananchi ameshafaulu ualimu wa kupiga taipu na shorthand baada ya mafunzo ya miaka miwili huko Uingereza.

Kule kuongezwa kwa madarasa ya jioni kumeendelea. Masomo mengi yametolewa na katika sehemu nyingi mbali mbali. Madarasa mapya yameanza Tabora, na mengine yanakusudiwa kuwapo huko Morogoro na Mbeya. Madarasa yaliyopo sasa yako Dar es Salaam, Tanga, Mwanza na Lindi, na haya yameendelea vizuri sana.

Mwalimu wa mambo ya ufundi kutoka Kanada anaonekana akitoa mafunzo kwa mwanafunzi wa Chuo cha Ufundi, mjini Dar es Salaam.

Mitihani

Mpango ule wa kuwezesha watu wazima wafanyao kazi kujiinua hali yao kwa mafunzo zaidi unahesabika ni mpango wa maana sana kwa maendeleo ya nchi, na kwa hiyo niko tayari kuanzisha madarasa mapya mahali popote ambapo yanahitajiwa. Ni nusu tu ya vita nzima kwenda shuleni na kufundishwa mambo. Mambo yale yaliyofunzwa ni lazima wakati kwa wakati yajaribiwe. Mpango wa mitihani mara nyingi umelaumiwa sana na hata mimi mwenyewe ni mmojawapo wa wale ambao wamelaumu kule kusisitiza ujuzi wa Kiingereza katika uchaguzi wa watoto wanaohitajiwa kuendelea na masomo ya juu. Basi Waheshimiwa wajumbe wa baraza hili watafurahi kusikia kuwa mwaka huu wanafunzi wasiopungua 53 toka darasa la XII (Form IV) wamechaguliwa kuendelea na masomo ya darasa la XIII (Form V) ingawaje katika mtihani wa Cambridge aidha walishindwa au wamepata mafanikio haba katika somo la Kiingereza. Ingawaje ni muhimu kwa wanafunzi kujifunza Kiingereza kwa bidii, ni lazima ieleweke kuwa ujuzi wa lugha tu peke yake sio msingi wa ufanisi katika elimu ya juu, hasa katika Sayansi ambayo twaihesabu ni ya maana sana.

Kwa sasa, matokeo ya mitihani yanazidi kuwa mazuri na ni ya kupendeza. Kwa wale ambao wanahofia kuwa waalimu fulani toka nchi za ng'ambo watarudisha elimu ya watoto wetu nyuma, ningependa kuwapa hesabu zifuatazo na sina shaka mioyo yao itaburudika.

Mwaka 1962, kati ya wanafunzi 212 toka shule kumi za Tanganyika, 102 walipata Higher School Certificate, na 105 walishinda masomo fulani fulani ya mtihani huo bila kustahili kupata cheti. Haya ni maongezeko makubwa ukilinganisha na mwaka 1961 ambapo kati ya wanafunzi 157, 70 tu walipata vyeti vya 'Higher School Certificate' na 86 walifaulu masomo fulani fulani bila ya kustahili cheti kizima. Mwaka huo huo wa 1962 katika mtihani wa Cambridge unaofanywa darasa la XII (Form IV), kati ya wanafunzi 2,028, 1,040, walipata vyeti (School Certificates) na 418 walipata G.C.E. Hii ikilinganishwa na vyeti 880 na G.C.E. 336 katika mwaka 1961 ni maongezeko makubwa kwa idadi na kwa wiano. Makisio kwa mwaka 1963 ni kwamba wanafunzi 3,053 watafanya mtihani wa Cambridge na 275 mtihani wa Higher School Certificate. Mwaka ujao (1964) nambari ya shule na seminari ambazo zitaingiza watoto kwenye mtihani huu itaongezeka toka 48 mpaka 64, na kutakuwa na maongezeko ya idadi ya wanafunzi watakaofanya mtihani.

Kazi ya Sehemu ya Mitihani ya Wizara yangu, vile vile ni kuangalia mtihani wa kuingilia shule za Sekondari (General Entrance Examination) na mitihani ya Waalimu humu humu Tanganyika, pamoja na matayarisho ya mitihani toka nchi za nje kama vile "University of London G.C.E.", "The City and Guilds of London Institute", "The Royal Society of Arts", 'The Chartered Insitute of Secretarries", "The Association of Certified and Corporate Accountants", pamoja na mitihani mingine ya kifundi inayofanywa na Waafrika wengi. Idadi ya watu wanaofanya mitihani yote hii huongezeka kila wakati.

Mitihani ya watumishi wa Serikali

Wizara hii vile vile imejiongezea kwa muda mzigo wa matengenezo ya Mitihani ya Watumishi wa Serikali ambayo imeanzishwa kutokana na ripoti ya Adu. Mitihani miwili ya kwanza ya kugombea kazi za juu za kikarani ilifanywa mwezi Machi. Matokeo yalikuwa mabaya sana. Kati ya maarani wadogo 384 waliofanya mtihani, 77 tu ndio waliopata zaidi ya nusu ya alama (marks) zilizowekwa. Maafisa (Clerical Officers) 394 walifanya mtihani wa kuingilia daraja la juu la Executive Officer, lakini chini ya kumi kwa mia kati yao walipata nusu ya alama (marks) zilizowekwa. Mpango umewekwa kwa mtihani mwingine wa kushindana mwezi wa Agosti — mtihani huu ni wa kuingia daraja la 'Administrative Grade'. Sehemu ya Mtihani ya Wizara yangu vile vile inatengeneza mtihani mpya wa Hesabu za Serikali (Government Accountancy) ambao utafanywa na wale waliochukua kozi za aina hiyo katika Chuo cha Watumishi wa Serikali. Kozi moja ilifanywa mwezi Aprili na kozi ifuatayo itakuwa mwezi Agosti.

Watu wengi hufikiri kuwa kupandishwa cheo ni jambo linalokuja lenyewe tu bila juhudi yoyote, na nawaomba wafikirio hivyo wabadili mawazo hayo. Natumaini mitihani ijayo ya kugombea kuingia gredi za juu za ukarani itafanikiwa zaidi kuliko ilivyokuwa hapo mwanzo.

Maktaba

Jinsi elimu inavyozidi katika nchi ndivyo watu wengi wanavyopenda kujua kusoma. Ni lazima watu hawa wanaojua kusoma sana hivi wawe na nafasi ya kusoma vitabu ambavyo ni vizuri kuvisoma. Waheshimiwa wote wa Baraza hili watakumbuka kuwa miezi michache iliyopita uliandikwa katika magazeti mpango wetu wa maendeleo ya maktaba. Tumekwisha patana na wakuu wanaohusika kuwa maktaba ya mji wa Dar es Salaam pamoja na jengo la kufanyia kazi za 'kazi za Maktaba za Taifa' (National Library Services) vitakuwepo katika kiwanja kizuri kilichoko katika barabara ya Victoria. Mkurugenzi wa kwanza wa Kazi za Maktaba ameshachaguliwa na atawasili mwezi ujao. Makadirio ya fedha yametenga upande hisa ya fedha kiasi cha pauni 27,000 kwa gharama za majengo, na fedha itaongezwa na kiasi cha pauni 50,000 toka mfuko wa Ukumbusho wa marehemu mfalme George wa Sita, na vile vile kiasi cha pauni 22,820 kitatolewa na Serikali ya Uingereza. Sehemu ya fedha hiyo imeshatumika kwa kununulia vitabu 10,000 na natumaini hakutakuwa na haja ya kungojea majengo kabla ya kuanza kupanua kazi ya maktaba yetu. Nina shauku sana kuona jambo hili likitokea, ili kusudi watu walio nje ya Dar es Salaam pia wafaidike.

Sasa narudi upande wa kazi ya Wizara hii katika mikowa. Sasa hivi tumo katika heka heka ya kuwaweka maafisa wapya mikowani kufidia mpango mpya wa mikowa uliopitishwa hivi karibuni. Kuna matatizo mengi katika jambo hili. Tatizo kubwa hasa ni kuwa kutegemea idadi ya shule, mikowa mipya hailingani hata kidogo. Kwa mambo ya elimu mkowa mmoja mkubwa sana unaweza kuwa ni mara nne ya ule ulio mdogo sana. Hata hivyo, ninayo furaha kuwaarifu waheshimiwa wajumbe wa baraza hili kuwa wameteuliwa wakuu wa elimu (Regional Education Officers) katika mikowa yote, na ukiondoa ugumu wa nyumba, mikowa yote itakuwa imesimama imara mnamo mwanzo wa mwezi Julai. Maafisa fulani wamewekwa kwa kazi maalum kuona kuwa mpango mpya unaendelea vizuri.

Katika mwaka huu, maendeleo, ya maana yamekuwa upande wa kufanya Halmashauri za Elimu za Wilaya zijitegemee zenyewe, na kule kukomeshwa kwa wakaguzi wengi wengi wa mashule na badala yake kuanzishwa kwa mpango bora zaidi wa wakaguzi wa aina moja kwa shule zote. Zamani ulikuweko mpitano wa kazi na wakaguzi wa shule za Mission na wale wa Serikali. Mpitano huu unaondolewa sasa kwa kufikiria elimu moja kwa taifa zima. Hivyo kazi iliyokuwa ikifanywa na Education Assistant ambaye alikuwa akifikiriwa ni sawa na District Education Officer, sasa imekomeshwa. Vile vile kidogo kidogo wale wakaguzi wadogo wa Missioni (V.A. School Supervisors) watapunguzwa kwa utaratibu. Jambo hili lisieleweke vibaya. Siyo kwamba Serikali haitambui kazi nzuri inayofanywa na Wamissionari kwa upande wa elimu wala Serikali haina nia yoyote ya kuzichukua shule za Missioni ziwe mali yake.

Haki zao kama wenyeji na meneja wa shule hizi zinalindwa na Sheria ya Elimu (Education Ordinance) sawa sawa kama vile haki yao ya kuwamo katika Halmashauri za Elimu za Wilaya inavyolindwa. Mabadiliko haya maana yake ni kuwa kazi za ukaguzi na uangalizi wa mashule zinakuwa katika mpango mmoja wa taifa zima wala si kwa kutegemea madhehebu fulani ya dini. Hata hivyo mapendekezo na fikara za Halmashauri za Elimu za Wilaya hazitasahauliwa. Makadirio ya fedha yanaonyesha kuwa maafisa wanaosimamia elimu katika wilaya (District Education Officer) wataongezwa; na vile vile wakaguzi wadogo wa elimu (Primary School Inspectors) wataongezwa. Kundi hili la wakaguzi wadogo wa shule litakuwa na maafisa wa daraja la tatu (Education Officers Class III) ambao kwa taratibu watachukua nafasi ya wale wakaguzi wa mashule wa zamani ambao walijulikana kwa jina la School Supervisors'.

Shule zinazojitegemea zenyewe

Kuonyesha kuwa Serikali inatambua juhudi za shule za madhehebu ya dini, karibu nusu ya watu katika kozi ya kwanza ya wakaguzi wa shule za Primary (Primary School Inspectors Course) ambao sasa wamemaliza mafunzo wametoka katika madhehebu mbali mbali. Hawa walichaguliwa na Education Secretaries wao pamoja na Wakuu wa Elimu katika Mikowa (Regional Education Officers). Wale ambao wamo katika kozi ya pili huko Uyahudi hivi sasa, wote walikuwa ni wafanyaji kazi katika misheni, na wengi wao walikuwa ni Education Assistants. Wizara hii hutafuta watu wenye akili na busara toka Serikalini na toka katika madhehebu mbali mbali ya dini kwa kazi hizi. Inatumainiwa kwamba wakaguzi hawa wapya watatumia haki tupu katika kazi yao kama vile inavyotakiwa katika mpango wa elimu wa taifa zima ambao umeelezwa katika Sheria ya Elimu ya mwaka 1961 (Education Ordinance 1961).

Waheshimiwa wajumbe wa baraza hili bila shaka sasa wameshapata ufununu wa ukubwa wa mabadiliko yanayohitajiwa katika wizara hii. Kazi zetu huongezeka kila wakati jinsi mpango wa elimu unavyoongezeka. Kufanya mpango wa miaka ijayo si kazi rahisi, na hivyo nimetumia mawaidha niyiyopewa na ujumbe ule wa Unesco uliochungua mambo ya elimu humu nchini Tanganyika mwaka jana. Ujumbe huu ulitoa pendekezo kwamba iwepo sehemu katika wizara yangu inayoshughulika na kubuni mipango mipya ya elimu (Education Planning Unit). Nimekwisha chagua Afisa Mkubwa wa Elimu (Senior Education Officer) kuwa mkubwa wa sehemu hii, na ninayo furaha kutangaza kuwa Unesco imekubali kutupa afisa hodari ili aongoze mambo ya hesabu (statistics) na pia kuwa imemchagua afisa mwingine wa kuangalia mambo ya kazi za ufundi katika sehemu hiyo hiyo. Sehemu hii ya wizara yangu imesha anza kazi tayari kwa mwaka mpya wa fedha unaoanza Julai 1964, na itashirikiana na Wizara ya Maendeleo na Mipango (Ministry of Development and Planning). Sehemu hii ya kubuni mipango mipya ya Elimu ni ya lazima ikiwa twahitaji elimu ya kutosha kwa nchi nzima. Ni lazima mipango ifanywayo ifikirie nchi nzima bila ya kujali mapendekezo ya watu wa sehemu fulani tu ya nchi. Mipango lazima ifikirie njia ya rahisi ambayo itatupa tunachohitaji katika elimu tukitegemea fedha zetu chache zilizo nchini.

Uko pia mpango mwingine wa kubuni maendelo. Kwa kawaida katika nchi ambamo Unesco hufanya kazi kwa nguvu huanzishwa Halmashauri ya Taifa (National Commission). Afisa mmoja wa elimu ameshachaguliwa kuwa Katibu wa Halmashauri hii, naye amekwisha anza kazi. Inatarajiwa kuwa Halmashauri ya Taifa sasa itaweza kuendelea na kazi zinazohusu mambo ya Unesco nchini, na hivyo kutakuwako na uhusiano wa kutosha kati ya Unesco na nchi yetu. Halmashauri hii ina wajumbe toka vyama mbali mbali vinavyopendelea mambo ya elimu, sayansi na mambo ya mila, pamoja na wajumbe wengi toka wizara mbali mbali za Serikali. Hii ni Halmashauri mpya na kazi zake zitakuwa nyingi sana. Mimi nitaiangalia kwa makini kwa sababu itakuwa inafanya kazi bega kwa bega na wizara yangu na pia pamoja na mkuu wa ujumbe wa Unesco hapa Dar es Salaam.

Chuo chetu Kikuu

Haya basi, tuendelee na kilele cha mpango wa elimu katika nchi yetu, yaani Chuo Kikuu (University College). Waheshimiwa wajumbe wa baraza hili ambao wametembelea sehemu ile ya Ubungo wameona mabadiliko makubwa yaliyofanyika. Vilima vimechimbuliwa na kuwekwa sawa tayari kwa kujengwa nyumba za kufundishia na za kulala ambamo wanafunzi wetu watakuwa wakiishi.

Gharama ya mpango huu nikubwa sana. Kazi hii isingeendelea isipokuwa kwa msaada wa ukarimu wa Serikali ya Uingereza ambayo imetoa fedha mara moja kiasi cha pauni 350,000, na vile vile kwa msaada wa ahadi ya pauni 300,00 toka Ford Foundation, na vile vile kwa moyo mwema wa Chama cha Waamerika cha Kusaidia nchi nyingine (American Agency for International Development) ambacho kimekubali kuifanyia mpango Tanganyika kupata mikopo ya fedha kadhaa bila ya gharama kubwa. Gharama ya sehemu ya kwanza ya kujengwa chuo hiki yaani mpaka mwisho wa mwezi Juni 1964 ni pauni 1,250,000.

Mpango wetu wa miaka mitatu umetoa pauni 850,000, na sehemu kubwa ya kima hiki imepatikana toka nchi za nje. Majengo yanayojengwa sasa yatawezesha kundi la kwanza la wanafunzi 120 watakaosomea masomo ya kawaida (Arts) pamoja na wale ambao sasa wamo katika masomo ya uanasheria kuingizwa mwaka 1964. Mpango huu vile vile unatarajia kuwa mwaka 1965 itafunguliwa sehemu ya mambo ya Sayansi katika Chuo Kikuu hicho.

Shibe

Natumaini haya nitakayoyasema sasa yatasikilizwa kwa makini na watu wa aina mbali mbali ambao wanahusika na mipango ya utoaji wa fedha za kusaidia nchi changa za dunia. Tunahitaji msaada wenu. Kujengwa kwa Chuo Kikuu cha Elimu hakuwezi kuanzishwa na kumalizwa mara moja kama vile mtu anavyoweza kufungua na kufunga bomba ili kutoa na kuzuia maji. Ni lazima tufanye mipango na kutumia fedha hata kabla ya tofali moja halijatengenezwa au kiwanja cha kujengea kusafishwa, na miaka kama miwili hivi hupita kabla lolote halijafanyika. Ili tuweze kuendelea na juhudi yetu ya kuendelea upesi na mpango wetu, na ili sifa yetu ya maendeleo ya haraka isipungue, hatuna budi tupate ahadi zenu za misaada ya fedha kwa majengo kwa muda mrefu ujao.

Kusema kweli, tunahitaji kufanya mipango mpaka mwaka 1967. Na kwa sababu ya wazo hili serikali za Afrika ya Mashariki na Halmashauri Kuu ya Chuo (University Council) hukutana mara kwa mara ili kushauriana na kuweka tayari mipango ya maendeleo ya Chuo Kikuu cha Afrika ya Mashariki (The University of East Africa) pamoja na vyuo vyake vitatu. Mpango huu natumaini utatuletea misaada ya serikali za nchi za nje na vyama mbali mbali vya dunia vinavyohiari kusaidia kuwezesha mpango wetu utimie.

Ingawa nimesema hivyo, haina maana kusema kuwa elimu ya juu humu Tanganyika itangojea mpaka tumejenga majumba makubwa ya kustaajabisha. Ni kweli kwamba twahitaji majengo mazuri kwa elimu ya juu ili elimu hii ifanane na ile ya nchi nyingine, hasa kwa vile huwezi kufanya chumba cha majaribio ya Sayansi kiwe ni chini ya kivuli cha mwembe. Hata hivyo lakini, na Waheshimiwa wajumbe wa baraza hili watakubaliana nami kuwa alama kubwa ya nia yetu, nia ambayo haikubali kupingwa na tatizo lolote, imeonyeshwa dhahiri kwa vile digrii za kwanza za uanasheria zitatolewa mwaka ujao kwa wanafunzi ambao wamesomea katika majengo ya muda ambayo yalitolewa na Chama chetu cha Tanu. Wale wenzi wao watakaowafuata watakuwa na bahati njema ya kuwa katika majengo mazuri, bali hawa vijana watakaopata digrii zao mwezi Machi mwakani ndio viongozi waliovunja mapori na kwa muda mrefu ujao watakumbukwa kuwa wao wakati fulani walikuwa ndio Chuo Kikuu.

Watu wengi wapya wamechaguliwa wawe kwenye Halmashauri Kuu ya Chuo (The College Council), na Tanganyika ina wajumbe wananchi wa kutosha katika Halmashauri hiyo. Hili ni jambo la lazima ikiwa twataka mipango inayokuja iwe ya kufaa hasa kwa elimu ya juu ambayo ni ya Kiafrika. Mimi na maafisa wangu mara kwa mara tunahudhuria mikutano ya Halmashauri Kuu ya Chuo, na ninayo furaha kuwahakikishia wajumbe kuwa kuna uelewano mzuri kati ya Chuo na Serikali. Sifa kubwa katika jambo hili huenda kwa mwenyekiti Bwana Karimjee, na kwa mwenyekiti mdogo Bw. Fraser-Murry na kwa Principal Bw. Pratt kwa kazi zao nyingi za kujitolea katika Halmashauri Kuu ya Chuo hiki.

Bwana Eliufoo, Waziri wa Elimu, pamoja na wanafunzi waliopatiwa msaada wa masomo katika nchi za Jumuiya ya Madola.

Makadirio ya fedha ambayo yamwletwa hapa mbele yenu leo huonyesha kuwa zinahitajiwa fedha kiasi cha pauni 680,000 kwa matumizi ya majengo na mambo mapya. Serikali vile vile hutoa mchango wa kiasi cha pauni 229,800 kwa vyuo vitatu (the 3 Colleges) kwa matumizi ya kawaida ya kila mwaka. Hivi ndivyo ilivyokubaliwa na Serikali za nchi za Afrika ya Mashariki. Mapatano haya husema kuwa sehemu 30 kwa mia ya matumizi ya kawaida ya Chuo Kikuu, itolewe sawa sawa na kila nchi, na sehemu inayobaki itolewe kufuata idadi ya wanafunzi katika Chuo ambayo kila nchi inayo. Iko hisa fulani maalum iliyowekwa kwa kila mwanafunzi. Toka mwaka ujao, lile fungu la sehemu 30 kwa mia ambalo kila nchi lazima ilipe mara moja, litatolewa na Shirika la Kazi la Nchi za Afrika ya Mashariki (East African Common Services Organisation), na hivyo Tanganyika itakuwa imehifadhi pauni 136,800. Elimu ya juu ina gharama sana, hasa wakati wa mwanzoni. Hata Makerere ambako wako wanafunzi wengi (kama 900 hivi), gharama ya kumfunza mwanafunzi mmoja ni zaidi ya Sh. 20,000/- kwa mwaka. Kile kima kinachotolewa na wanafunzi wenyewe toka Tanganyika ni sehemu mbili kwa mia ya gharama hii. Gharama ya Chuo cha Tanganyika ingekuwa kubwa zaidi kama isingekuwa kwa msaada wa Higher Education Trust Fund Board ambao hutoa kiasi cha pauni 30,000 kila mwaka, na hivyo hupunguza gharama za Serikali tatu za Afrika ya Mashariki.

Kabla sijatoa idadi ya wanafunzi wetu ambao wanapata elimu ya juu humu Afrika ya Mashariki au katika nchi za ng'ambo, nadhani Waheshimiwa wajumbe wa baraza hili watapenda kusikia juu ya mipango miwili ambayo tunayo na ambayo inakusudia kuharakisha kupata watu wengi wenye digrii ambao tunawahitaji sana kwa mipango yetu ya maendeleo na mpango wa Africanisation ambao ni wa lazima kwa nchi huru inayojitegemea yenyewe.

Nafasi za kusoma ng'ambo

Hivi majuzi imesemekana kwenye magazeti kuwa tuanzishe tena kupeleka University wanafunzi ambao wamemaliza School Certificate. Hivi ndivyo iliyokuwa miaka mitatu iliyopita, kabla hatujaanzisha madarasa ya Higher School Certificate. Tulipoanzisha madarasa ya mwaka uliopita kulikuwa na "scholarship" nyingi zilizotolewa na Serikali mbali mbali za nchi za Commonwealth na Serikali nyinginezo pia, na hata makampuni fulani fulani pia yametoa scholarships. Scholarship zote hizi kwanza hufikiriwa na Halmashauri Kuu ya Elimu ya Juu na Mafunzo (Cabinet Committee on Higher Education and Training), na zikionekana kuwa zinafaa kutangazwa kwenye magazeti, na hatimaye uchaguzi hufanywa na Halmashauri ndogo ya Komitii ya Uchaguzi (Student Selection Board). Halmashauri hii ndogo inao wajumbe watatu wasio watumishi wa Serikali. Nchi za Commonwealth kama vile Uingereza, Australia, Canada, New Zealand, India, Pakistan, Malta, Hong Kong, Malaya, Ghana, Siera Leone zimetoa misaada ya Scholarships, na hali kadhalika nchi nyinginezo kama Amerika, Urusi, Ujerumani, Uyahudi, Ufaransa, Yugoslavia, Czechoslovakia, Hungary, Polandi, Uholanzi, Sweden, Switzerland, Norway na Jamhuri ya nchi za Kiarabu. Orodha hii huonyesha jinsi nchi zingine za ulimwengu kwa jumla zinavyojishughulisha na maendeleo ya Tanganyika. Misaada hii ina faida sana maana yatuwezesha kuwafunza watu wengi upesi kuliko ambavyo tungaliweza kufanya sisi wenyewe katika vyuo vyetu humu humu nchini. Nafasi za masomo katika vyuo vyetu humu Afrika ya Mashariki si nyingi, na hivyo twashukuru sana kwa ukarimu wa nchi zinatusaidia kutoa nafasi zaidi.

Ambapo tunakiri ubora wa mafunzo ya nchi za nje, lazima tukumbuke kuwa wazo la kwanza la Serikali lazima liwe kukuza nafasi za mafunzo zaidi humu humu Afrika ya Mashariki na kuona kuwa nafasi zozote za mafunzo humu Afrika ya Mashariki zinatumiwa. Kwa mfano, inafikiriwa kuwa ni jambo muhimu kuwa nafasi zote za Form 5 katika shule zetu za Sekondari zijazwe na wanafunzi hodari, na jambo la kwanza ni kuona kuwa wazo hili linatimizwa. Shule zetu za Sekondari ndio chungu cha viongozi wetu wa baadaye, na ni nia ya Serikali kuona kuwa shule zinajazwa na wanafunzi wanaostahili. Hitaji letu kubwa ni kupata watu waliofundishwa vizuri; na ni jambo muhimu kuwapata watu hawa ili kuendelea upesi kama tunavyodhamiria.

Mahitaji yetu ni makubwa zaidi katika kazi fulani fulani. Halmashauri yetu ya Elimu ya Juu na Mafunzo imekata shauri kuweka orodha ya mambo yale ambayo twahitaji mafunzo ya haraka sana Orodha hii itaweza kutumiwa na komitii ile inayochagua wanafunzi kwenda kusomea nchi za ng'ambo.

Nafasi zaidi

Bwana Khatibu, sasa ningependa kutaja hesabu fulani fulani kwa manufaa ya wajumbe wa baraza hili.

Sasa hivi wako Watanganyika 219 ambao wanajifunza katika vyuo mbali mbali vya Chuo Kikuu cha Afrika ya Mashariki, na karibu wanafunzi 1,500 wanachukua mafunzo yao ya juu nchi za ng'ambo. Mpaka sasa, kuna misaada ya fedha iliyotolewa na Serikali kwa masomo ya juu, na nchi nyingine nyingi zimetoa kwa ukarimu Scholarships kwa mwaka 1963/1964. Zaidi ya hapo, kuna nafasi 109 zilizotolewa mwaka huu na Vyuo vya Makerere, Royal College na Chuo cha Dar es Salaam kwa Watanganyika.

Katika mpango wa Mafunzo ya Waalimu ya Nchi za Commonwealth (Commonwealth Teacher Training Scheme), tunakusudia kupeleka waalimu 29 Uingereza kwa kozi za Ualimu za mwaka mmoja, na 15 wengine watapelekwa nchi nyingine za Commonwealth.

Sasa ningependa kuzungumza juu ya mambo fulani fulani yanayohusu kazi ya wizara yangu ambayo hivi majuzi yameandikwa sana na kujadiliwa katika magazeti. Mambo haya ni kama vile Kiswahili katika mafunzo ya elimu, haja ya Syllabus mpya za shule ziwe zinakubaliana na mambo ya Kiafrika, Halmashauri ya Mitihani ya hapa hapa Afrika ya Mashariki (Local Examination Board), kupewa digrii kwa wale wanaohudhuria masomo ya nje (extra mural classes) ya University College. Mambo haya yote yanahusiana, na yote huonyesha nia ile ya kufanya mpango wetu mzima wa elimu uwe wa Kiafrika kweli kweli Higher School Certificate, Vyuo Vikuu (University Colleges) viliweza kufanya kazi yao hasa ya kufunza masomo ya digrii, na viliweza kupata waalimu wenye ujuzi mkubwa. Zaidi ya hayo, twaweza kumwelimisha mwanafunzi mmoja katika shule ya Higher School Certificate kwa kiasi cha pauni 100 tu kwa mwaka. Gharama yetu kwa elimu kama hiyo ikifanywa University ni mara saba au hata kumi ya gharama hiyo. Zaidi ya hapo Mkwawa High School itatupa nafasi nyingine 200 zaidi za Higher School Certificate kila mwaka. Kwa sababu hizi basi, sipendelei kuendelea na wazo hili la kuwapeleka wanafunzi University kabla ya kumaliza Higher School Certificate katika nchi zao Hata hivyo lakini, iko njia moja ya kuongeza idadi ya wanafunzi ambao watapata digrii. Mpango unaanza mwezi ujao wa kuwawezesha wanafunzi 100 ambao nusura tu wafikie daraja linalotakiwa kwenye mtihani wa Higher School Certificate ili kukubaliwa kuingia kwenye University. Hawa watafanya kozi ya mwaka mmoja ya kujiandaa kuingia masomo ya digrii. Mafunzo haya yatafanywa Makerere na yatawezesha wanafunzi zaidi 30 kila mwaka toka Tanganyika kuweza kuingia University. Hii italeta maongezeko ya 25 kwa mia ya idadi ya wale waliochaguliwa kuingia University mwaka huu.

Watanganyika wote watakuwa wamefurahishwa sana na kupata habari ya kuchaguliwa Rais wetu kuwa Mkuu wa kwanza (first Chancellor) wa Chuo Kikuu cha Afrika ya Mashariki. Sherehe ya kumtawaza, pamoja na kufunguliwa rasmi kwa Chuo chenyewe, vitafanyika mwishoni mwa mwezi huu huko Royal College Nairobi.

Wale wanaoingia kwenye Chuo Kikuu mwaka huu hawatasomea tena digrii za Chuo cha London, bali digrii za Chuo cha Afrika ya Mashariki. Toka wakati huo Chuo Kikuu chetu wenyewe ndicho kitakuwa mlinzi wa elimu ya juu ya Afrika ya Mashariki na haitakuwa na haja ya kumtii bwana mwingine. Jambo hili litawafurahisha watu wengi katika Afrika ya Mashariki ambao hawaelewi kwa sababu gani katika mambo mengi twaelekea bado tumefungwa na kamba za Ulaya Magharibi. Mimi pia nashirikiana nao kabisa katika maoni haya, bali ningependa kutoa shukrani kwa muungano ule mrefu na wa zamani wa Vyuo vya Afrika ya Mashariki na Vyuo Vikuu vya Ulaya. Kwa muungano huu maalum watu wetu hapa Afrika ya Mashariki wameweza kusomea hapa hapa digrii ambazo ni sawa na zile za Chuo Kikuu cha London. Tunashukuru sana kwa miaka mingi ya msaada na mawaidha tuliyopata, na tunajiahidi wenyewe kuweka hali ile ya juu ya elimu ambayo tumeifikia.

Serikali hutoa bursaries ambazo hazina uhuru (tied bursaries) kwa sababu gharama ya elimu ya juu ni kubwa sana. Baada ya kumlipia mtu mmoja labda tuseme Sh. 60,000/-.ili aweze kupata bahati ile ya kusoma miaka mitatu kwenye Chuo Kikuu, Serikali inayo haki ya kuona kuwa inapata faida ya fedha ile iliyolipwa kwa nchi nzima. Mimi naazimia kuchukua hatua ya mbele zaidi ili kuwataka wote wanaopewa msaada wa masomo ya juu washidi kufundisha kwa miaka fulani baada ya masomo yao. Je! hii si nia nzuri na ya haki sana kwa raia kulipa deni lake kwa taifa zima kwa kufumia miaka mitatu akiwapa na wengine elimu ile moya ambayo yeye ameipata? Hawa wengine atakaowafundisha ndio viongozi wa baadaye wa taifa.

Hebu na tuangalie hao wanafunzi wenyewe. Kama nilivyosema katika hotuba yangu katika kikao kama hiki mwaka jana, wingi wa wanafunzi wa Tanganyika ambao wanasoma nchi za ng'ambo na hapa Afrika ya Mashariki umenifanya kuimarisha sehemu ile ya Wizara yangu inayoshughulika na habari za wanafunzi wasomao nchi za nje na vyo vikuu. Cheo cha Mwandishi wa Wanafunzi (Registrar of Students) kwa muda mrefu kilishikwa na afisa ambaye si mwananchi, bali kufuata siasa ya Africanisation, nimetoa shauri kuwa achaguliwe mwananchi wa Tanganyika ashike cheo hicho.

Bwana Khatibu, haya ni mawazo ambayo hata mimi nayakubali kwa moyo mmoja. Kuna faida gani kwa mwananchi wa Tanganyika ambaye maisha yake yote atakuwa humu akifundisha ndugu zake kama akiwa amesoma historia na jiografia ya Ubelgiji na hajui lolote la nchi ya Ghana?

Ingawa bado tumefungwa na sheria za Halmashauri ya Mitihani ya ki-Ulaya, tumesha washitua na wanakubaliana nasi kuwa iko haja ya mabadiliko ya Syllabus. Halmashauri ya Mitihani ya Cambridge kila wakati hushirikiana kwa mawazo na wakubwa wa wizara yangu, na iko tayari kubadilisha mitihani ili ipatane na matakwa yetu. Kwa sasa, wajumbe wanaowakilisha Tanganyika na Unguja katika Halmashauri ya Mitihani ya Cambridge wamo katika mazungumzo na maafisa wa Wizara yangu.

Hata hivyo tusibeue na kudharau faida tunazopata kwa kutumia Halmashauri ya Mitihani hii. Ingawa ni nia yetu kuanzisha Halmashauri yetu wenyewe hapa Afrika ya Mashariki, itachukua muda na gharama yake itakuwa labda mara mbili ya gharama ya mipango tuliyonayo hivi sasa.

Wanafunzi wanaosomea sheria wamo darasani katika Chuo Kikuu, mjini Dar es Salaam.

Syllabus mpya

Syllabus ya shule za primary imebadilishwa na sasa hivi mambo mengi yaliyomo humo yanahusiana na Tanganyika na Afrika ya Masharkii, na nakala za Kiingereza na Kiswahili zinapatikana. Syllabus ya shule za Sekondari nayo pia imo katika kubadilishwa ili iweze kufaidia mahitaji ya Tanganyika katika ulimwengu wa kisasa. Syllabus mpya ya Kiingereza imetengenezwa kwa kufikiria kuwa Kiingereza kitatambulikana kama ni lugha ya pili na kwamba ni lugha ya kufundishia. Namna mpya ya mtihani wa Kiingereza inabuniwa na inakusudiwa kuwa utakuwa ni mtihani ambao hasa hujaribu uwezo wa lugha ya Kiingereza kama lugha ya pili. Mkaguzi Mwafrika wa Kiswahili amechaguliwa na kazi yake ya kwanza itakuwa ni kusawazisha na kutengeneza upya syllabus ya Kiswahili. Syllabus ya Historia katika shule za Sekondari, ambayo inafuata baada ya ile ya Primary niliyokwisha taja, inahusiana karibu na historia ya Afrika na hasa ya Tanganyika. Imetungwa kwa uangalifu ili kusudi iwe kiini cha mafunzo ya Serikali, sheria na mambo ya nchi yanayotokana na utawala wa nchi ya Tanganyika. Wanafunzi ambao wataendelea na somo la historia mpaka darasa la XII (Form 4), kama siku zote, watasoma hasa historia ya Afrika na hasa Afrika ya Mashariki katika mwaka wao wa mwisho. Jiografia nayo itaendelea kuwafanya wanafunzi wajifunze kwa wingi jiografia ya Afrika ya Mashariki katika mwaka wao wa mwisho, na itahusiana na somo la kanda kubwa za ulimwengu (major world regions) **pamoja na Afrika. Somo la elimu ya hali ya nchi (Physical Geography) litaendelea kama somo maalum,** na kazi ya kuchora na kusoma ramani itafanywa katika miaka yote minne ya kozi. Syllabus za Sayansi zimo katika kubadilishwa kwa kushirikiana na Serikali za Kenya na Uganda pamoja na wataalam wa Sayansi wa Ford Foundation waliomo Afrika ya Mashariki hivi sasa. Mabadilisho haya ya syllabus yatawezesha kuleta masomo mengi ambayo kutoka hayo wanafunzi wanaweza kuchagua yapi ya kufuata - hasa katika masomo ya lugha na kazi zinazohusiana na ufunzi au biashara.

Syllabus za Mafunzo ya Waalimu na Kazi za Ufundi pia hubadilishwa kwa kufuata mawazo sawa na hayo ya juu.

Kiswahili shuleni

Ninayo furaha kubwa sana kuweza kuliambia baraza hili kuwa lugha ya taifa (Kiswahili) sasa ni lugha ya lazima kwa wanafunzi wote katika shule za Sekondari, na shule nyingi sasa zina somo hili katika mipango yao ya kazi. Shule zile chache ambazo hazikuweza kufanya hivi kwa ukosefu wa waalimu wa Kiswahili, watafanya hivyo mara wapatikanapo waalimu. Sio kwamba Kiswahili husemwa na karibu sehemu mia kwa mia ya watu wetu wa Tanganyika, bali vile vile Kiswahili huzungumzwa na kueleweka na watu zaidi ya 20,000,000 katika Afrika ya Mashariki. Ni lugha ya 12 katika lugha kubwa za dunia. Bado kimo katika kukua na kupanuka na ni wajibu watoto wetu wakielewe sawa sawa.

Wakati bado nikizungumza juu ya Kiswahili, ningependa kuwaeleza Wahishimiwa wote wa baraza hili maendeleo yaliyofanywa juu ya ripoti ya Halmashauri Maalum ya Kiswahili ambayo ilitolewa mbele ya baraza hili, na ambayo mtakumbuka mapendekezo yake. Kwa ujumla ripoti imekubaliwa **na Serikali, lakini baada ya uchunguzi zaidi imeonekana kuwa** kutimiza mapendekezo yote mara moja kutagharimu mamia na maelfu ya pauni. Mpango uliobadiliwa kidogo umefuatwa na huu unahusu kule kufasiriwa kwa sheria zote za Tanganyika katika Kiswahili na matumizi zaidi ya Kiswahili katika Government Press. Waheshimiwa mawaziri wenzangu wengine watazungumza juu ya jambo hili wakati wakitoa hotuba za makadirio yao ya fedha. Baraza litafurahi kusikia kuwa yule bingwa wa Kiswahili (Swahili Research Fellow) ambaye zamani alikuwako Makerere, sasa amejiunga na chuo chetu hapa Dar es Salaam, na sina shaka wajumbe wengi wa baraza hili wamekwisha kutana naye.

Baada ya kusema haya yote juu ya Kiswahili, Bwana Hatibu, sinayo budi kutoa neno la onyo. Ninaoyo hofu, kwa kuanza kuona dalili fulani fulani, kuwa wanafunzi wetu walio vyuoni wanalegeza bidii na nia ya kujifunza Kiingereza. Tunataka maendelo katika jambo hili la lugha, na siyo kubadilishana tu. Maendeleo yenyewe ni kule kukaza zaidi sana ujuzi wa Kiswahili humo shuleni na popote pengine. Siyo kuanza kutupilia mbali Kiingereza. Kiingereza bado kina maana sana, na kutaendelea kuwa na maana kubwa kwa muda mrefu. Thamani ya Kiingereza ni katika mambo haya makubwa:-

(a) Ni lugha ya vitabu vingi na vya aina nyingi kuhusu maarifa, elimu, na usomaji wa aina zote.

(b) Ni lugha ya mafunzo ya elimu za juu.

(c) Ni lugha ya kuunga watu katika Afrika na katika dunia, kama vile Kifaransa.

Kwa hivi sinayo budi kuwaambia wanafunzi wote shuleni, nao watu wengine wote wanaohusika, kuendelea na mafunzo ya Kiingereza sawasawa na kwa moyo, kadri ya nafasi kinachopangiwa shuleni. Lugha zina tabia ya kusaidiana. Kujua Kiswahili sawasawa kunasaidia kujua Kiingereza, na kujua **Kiingereza sawasawa kunasaidia kujua Kiswahili.**

Lugha ya tatu, ambayo inaanza kufundishwa zaidi na zaidi, ni Kifaransa. Lugha hii haijapata mkazo kama vile Kiswahili au Kiingereza, lakini kiasi fulani cha ujuzi wa Kifaransa kinapasa kama tutafikia vizuri lile wazo letu maarufu la Afrika moja.

Kuhusu kutolewa digrii kwa wanafunzi wanaosikiliza masomo ya nje (extra-mural studies), nashukuru kwamba ari imeonyeshwa katika namna hii ya mafunzo, na nawapa heko wakuu wa chuo hicho kwa jinsi elimu ya namna hii inavyoenezwa sehemu mbali mbali za Tanganyika. Chuo Kikuu kinatambua kuwa njia moja ya kugundua watu wazima wenye akili nzuri na maarifa ambao wamekosa nafasi ya kwenda University walipokuwa wadogo, ni kwa njia hii ya mafunzo ya nje (extra-mural studies). Nategemea baadaye kuona kuwa itakuwa idadi kubwa ya wanafunzi chuoni ya watu wazima ambao wameweza kujiinua katika elimu yao kwa njia ya masomo ya nje kama haya hata wakafikia kiasi kile cha elimu ambacho kinatakiwa kwa kuingilia katika masomo ya Uuiversity.

Wakati huo huo Wizara yangu imekuwa inatatanishwa na ubora wa digrii ambazo zinatolewa na vyuo mbali mbali vya masomo ya juu katika nchi za kigeni, hasa kwa vile wanafunzi wetu wengi siku hizi wanavyorudi kutoka mafunzoni katika sehemu mbali mbali za ulimwengu. Mwezi Juni 1962, niliahidi baraza hili kuwa nitachungua shauri hili la ubora wa digrii, hasa kuhusu digrii za India na Pakistani. Wizara yangu imeshauriana na Halmashauri ya Vyo Vikuu na Elimu ya Juu (Inter-University Council) ili kupata jawabu ambalo linakubalika katika nchi zote za Dola (Commonwealth). Halmashauri ya Vyuo Vikuu imesema kwamba bado haijapata nafasi ya kuchungua vizuri tatizo hili, na kwamba kutokana na mkutano wa Elimu wa jumuiya ya Madola uliofanywa huko Delhi mwaka 1962, komitii imeundwa ili kuchunguza **jambo hili. Jibu la mkato la Halmashauri hii ni kwamba taratibu inayofuatwa na wizara ya Elimu kwa sasa ni nzuri**

kwa muda. Kwa ufupi, mambo makuu katika mpango wa kuamua ubora wa digrii kwa sasa ni haya:

(a) Jambo kubwa hasa ni muda wa kupata elimu, kama inavyoweza kulinganishwa na muda ule wa elimu ambayo humpatia mtu digrii katika Chuo Kikuu cha Afrika ya Mashariki.

(b) Kutambulikana kwa mara moja kwa digrii kuwe ni kwa digrii zile za Vyuo Vikuu ambavyo vimo katika orodha ya Vyuo vya Amerika ambavyo ni sawa na vya Madola.

(c) Katika mambo yanayohusu utaalam wa kazi, Wizara huongozwa na mawaidha yenye haki ya wataalam wa kazi inayohusika.

(d) Katika majifunzo mengine ambayo hayaamuliki sawasawa kwa vipimo vilivyo juu, kila shauri huchunguzwa kipekee.

Pauni milioni tano kwa elimu

Nimezungumza kwa kirefu juu ya mambo mengi. Sasa nataka kutaja yale mambo mengine makubwa na yenye maana sana. Wizara yangu imekisia matumizi ya kawaida (recurrent expenditure) ya kiasi chini kidogo ya pauni 5,000,000. Hiki ni kima kikubwa sana kwa sisi hapa Tanganyika na ni zaidi ya sehemu moja kwa tano ya matumizi yote ya kawaida kwa nchi nzima. Baada ya kuondoa kazi fulani ambazo zilikuwa chini ya wizara yangu, hii huonyesha maongezeko ya pauni 340,000 ukilinganisha na mwaka huu. Sina budi kumshukuru mwenzangu, Waziri wa Fedha, kwa kuniruhusu kutumia kima hiki. Napenda vile vile kuonyesha tumaini langu kuwa baadaye itawezekana kutumia fedha zaidi katika fedha zilizoko nchini kwa mipango ya elimu kwa sababu ya lazima iliyoko ya kupanua elimu kwa upesi kama vile nilivyoshauriwa na ujumbe ule wa Unesco uliochungua mambo ya elimu hapa nchini.

Ingawa kima kikubwa katika maongezeko haya ni kwa elimu ya Sekondari, kwa sababu ambazo nimekwisha kuliambia baraza hili, Wizara yangu bado ingali ikitumia kiasi cha karibu ya nusu ya fedha zake katika elimu ya Primary na kwa njia hii hulipia kiasi cha sehemu 65 kwa mia ya gharama ya elimu ya Primary kwa nchi nzima. Karibu theluthi moja ya fedha zitatumika kwa elimu ya Sekondari, na sehemu hizi mbili za elimu (Primary na Sekondari) pamoja hutumia robo tatu ya matumizi yetu katika wizara ya elimu. Sehemu zinazobakia za wizara ya elimu - elimu ya ufundi (Technical Education), Mafunzo ya Ualimu, Elimu ya Juu, Ukaguzi wa Shule, na kadhalika hutumia robo iliyobakia.

Makadirio yangu ya fedha kwa maendeleo huonyesha matumizi ya pauni 1,575,000. Sehemu moja kwa tatu katika hii ni kwa maongezeko ya shule za Sekondari na theluthi nyingine ya fedha ni kwa Chuo Kikuu (University College). Hizi ni fedha nyingi, na hata hivyo zingeweza kutumia fedha zaidi hata mara mbili ya hiki, na hata hivyo nisingeweza kuridhisha maombi ya watu wa elimu zaidi nchini. Fedha hizi ni chache na hakuna nafasi ya

Rais, Mwalimu J. K. Nyerere, anaweka jiwe la msingi wa shule ya T.A.P.A. huko Machame karibu ya Moshi.

kugeuza mipango. Basi ikiwa waheshimiwa wajumbe wa baraza baadaye wakati wa majadiliano haya wataniomba maongezeko zaidi ya shule naweza kuwajibu hivi, 'Onyesha ni wapi katika makisio yangu ya fedha ambapo naweza kupunguza fedha ili kusudi mpango wako uingizwe, na mimi nitakuonyesha ni jambo lipi katika haya mawili ambalo linastahili kutendwa kwanza." Bwana Khatibu, naomba kuwaonya wajumbe kuwa katika kazi ya aina hii wakumbuke kuwa kama umekwisha fungua darasa la IX katika mahali 'A', ni lazima kuendelea na mpanuko mpaka umefikia darasa la XII. Huwezi kuona darasa la X ili kusudi uongeze fedha zilizokadiriwa kwa darasa la XI na XII katika mahali 'B'. Kwa hiyo maombi ya Waheshimiwa nitayaandika mahali fulani na baadaye yatajumlishwa na mipango mingine mingine ambayo ipo katika mpango wetu mpya wa maendeleo.

Idadi imeongezeka

Je! fedha zote hizi tunazifanyia nini? Idadi ya watoto walioandikishwa darasa la V na la VIII imeongezeka mara mbili katika miaka minne tangu 1959. Idadi ya watoto walioandikishwa katika darasa la I imeongezeka kwa sehemu 25 kwa mia katika shule za Serkali na zile zinazosaidiwa na Serkali, na ukijumlisha na shule zile ambazo hazisaidiwa na Serkai maongezeko ni sehemu 50 kwa mia. Baada ya nchi kujipatia uhuru wake kumekuwa na ari kubwa ya shule hasa shule za Primary. Wakati huo huo idadi ya watoto walioandikishwa katika darasa la XI imeongezeka kwa sehemu 45 kwa mia. Juhudi kubwa sana imeonyeshwa kati ya darasa la X (Form 2) na la XI (Form 3), na hii inaonekana wazi kwa sababu maongezeko ya idadi ya wale wanaomaliza darasa la XII (Form 4) imeongezeka kwa sehemu 280 kwa mia, na idadi hii itaongezeka mwakani kufikia sehemu 300 kwa mia mwaka ujao, ndio mwisho wa mpango wa miaka mitatu.

Mzigo wa Serikali za Mitaa

Naomba kumaliza hotuba yangu kwa kutaja baadhi ya matumaini yangu kwa wakati ujao. Msingi wa mpango wetu wa elimu ni shule zetu za primary ambazo ni za aina nyingi. Ambapo nakubali kuwa namna ya mafundisho iwe ni nzuri na ya kupatana na mpango wetu mzima, ni tumaini langu kuwaachia Serikali za Mitaa mzigo huu kabisa. Napenda kuwasihi wale wanaohusika na shule hizi, wakiwa ni TAPA au ni Wamissionari au Madiwani wa Serikali za Mitaa, waelewe kuwa wanashiriki katika kazi kubwa ambayo ni ya faida ya taifa zima, na washirikiane wapate kufanikiwa vizuri. Kwa upande wa shule za Sekondari, ambazo twaziweka mbele katika mipango yetu hivi sasa, ni lazima tutumie fedha zetu chache kuona kuwa tunatoa kwa haraka na kwa wingi hesabu kubwa ya waliopata School Certificate. Kwa kusudi hili ni lazima tukubali ubora wa shule za madarasa mengi (multi stream Secondary Schools) ingawaje hii itawakasirisha Serkali za Mitaa ambazo zina ndoto ya shule ya Sekondari katika wilaya yao. Tunaomba na tunapokea kwa mikono miwili misaada kutoka nchi za nje - misaada ya waalimu, misaada ya nafasi katika vyuo kwa masomo yale ambayo hayawezi kufundishwa humu Afrika ya Mashariki, na fedha kwa mipango mipya. Misaada ya fedha kama ule msaada uliofanywa na Agency for International Development kusaidia kujenga Chuo cha kufundishia Waalimu huko Chang'ombe, misaada toka sehemu nyingi kama vile tulivyosaidiwa katika kujenga University College Dar es Salaam, na misaada mingi kama vile ya waalimu kwa shule za Sekondari na Vyuo vya kufundishia waalimu, misaada yote hii tunahitaji sana. Misaada ya makampuni pia twaikubali, na tunawahakikishia kuwa nayo pia yapatana na mipango ya taifa letu.

Shukrani

Kabla sijamaliza hotuba yangu, sinayo budi kuwakumbuka kwa shukrani watumishi wote wa elimu katika Tanganyika. Ni walimu wote katika shule za primary vijijini na mjini, waalimu katika Seconry Schools na vyuo vingine vyote, maofisa katika wilaya, mikoa, na afisi kuu hapa Dar es Salaam. Sisahau madiwani na wajumbe katika komitii na konseli za elimu za aina mbalimbali zinazoshughulikia elimu. Hili ni jeshi kubwa linalopambana naa dui yule Ujinga. Tunamtakia kila mmoja uhodari wa mahali anapotumikia.

Mwishowe, tunaposherehekea kuchaguliwa kwa mheshimiwa Rais wetu kuwa Mkuu (Chancellor) wa kwanza wa Chuo Kikuu cha Afrika ya Mashariki na tukumbuke kuwa Rais wa baadaye, pengine hata wakati huu tunapozungumza, anajifunza, a, be, che, katika darasa la kwanza katika shule mojawapo ya kwetu ambayo imejengwa kwa bidii za watu wetu wenyewe na waalimu wake ni raia wa nchi hii wanaojitahidi kufundisha kwa ubora zaidi.

Na tufanye tuwezavyo kuona kuwa namna ya elimu ambayo itamwongoza huyu kijana mdogo ni elimu ambayo watu wetu wataionea fahari,na ambayo hasa inafaa kwa kutoa viongozi wazuri wa nchi yetu kwa miaka mingi ijayo mbele yetu, elimu inayotupa watenda kazi hodari na wa aina nyingi, elimu inayojenga utu ulio fahari wa Kiafrika.

EAST AFRICAN PRINTERS TANGANYIKA LTD